

produktivnosti // Nauchnoe nasledie I. V. Belgovskogo i sovremennye problem zootekhniki i veterinarii: Materialy Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsiyi k 125-letiyu so dnia rozhdeniya I. V. Belgovskogo / KhZVI. – Kh.: RIO–KhZVI, 1995. – S.4–6.

Не плаче, братія: за нас
І душі праведних, і сила
Архистратига Михаїла

Polyvach M. A., postgraduate, Department History and Politics, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine (Ukraine, Kyiv), mariapolyvach@ukr.net

Zootechnical scientific school of I. V. Belgovskiy and P. D. Pshenychniy

This article is devoted to two talented scientists and innovators in the field of zootechnical science of XIX–XX centuries – I. V. Belgovskiy and P. D. Pshenychniy. It shows the formation of a scientific outlook of researchers and their contribution to the development of Soviet zootechnical science. The article discloses the process of formation, development and the current state of scientific school of I. V. Belgovskiy and P. D. Pshenychniy. Its followers are specified.

Ivan Vasyliovych Belgovskiy is a little-known person, although the value of his scientific researches and works on the digestion of rennet calves made an entire epoch in research methods in world veterinary and zootechnics. His main activity was aimed for the rational animal feeding, the rennet digestion of ruminants, the development of feed industry in Ukraine, the study of metabolism of ruminants, and the regulation of minerals in diets, and disposal of some industrial wastes in order to use them as fodder and others.

Pavlo Dmytrovych Pshenychniy had showed himself, during his life, as a highly-educated scientist and curious experimenter, closely associated with production. He was an example of real popular scientist and active public figure. And nowadays his scientific achievements are still relevant and require further research in order to improve zootechnics science.

Keywords: P. D. Pshenychniy, I. V. Belgovskiy, scientific school, Kharkiv Zooengineering Institute, Kharkiv State Veterinary Academy, zootechnician, science, feeding, rennet digestion of ruminants, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Польвач М. А., аспирантка кафедри історії та політології, Національний університет біоресурсів і природопольовання України (Україна, Київ), mariapolyvach@ukr.net

Зоотехническая научная школа И. В. Бельговского – П. Д. Пшеничного

Статья посвящена двум талантливым ученым-новаторам в области зоотехнии кон. XIX – XX вв. – И. В. Бельговскому и П. Д. Пшеничному. Показано формирование научного мировоззрения исследователей и их вклад в развитие советской зоотехнии. Раскрыто процесс становления, развития и современного состояния научной школы Бельговского – Пшеничного. Указано ее последователей.

Иван Васильевич Бельговский является малоизвестной личностью, хотя значение его научных исследований и работы по изучению сычужного пищеварения у телят составили целую эпоху в методах исследования во всей мировой ветеринарии и зоотехнии. Его основная деятельность была направлена на рациональное кормление животных, сычужное пищеварение у жвачных, развитие комбикормовой промышленности в Украине, изучение обмена веществ у жвачных, нормирование минеральных веществ в рационах, вопросы обезвреживания некоторых отходов промышленного производства с целью использования их в качестве кормов и др.

Павел Дмитриевич Пшеничный в течении своей жизни проявил себя как широко образованный ученый, любознательный экспериментатор, тесно связанный с производством. Он был примером настоящего народного ученого и активного общественного деятеля. Его научные достижения и по настоящее время не утратили своей актуальности и требуют дальнейших исследований для совершенствования зоотехнической науки.

Ключевые слова: П. Д. Пшеничный, И. В. Бельговский, научная школа, Харьковский зооинженерный институт, Харьковская государственная зооветеринарная академия, кормление, сычужное пищеварение у жвачных, НУБиП Украины.

УДК 94(477):929.6

Рудюк А. В.,
аспірант, Київський національний університет ім.
Тараса Шевченка (Україна, Київ), rudiuk58@ukr.net

СИМВОЛ АРХАНГЕЛА МИХАЙЛА В МІСЬКІЙ ГЕРАЛЬДИЦІ УКРАЇНИ

Розглянуто використання символічного зображення Архангела Михаїла у вітчизняній міській геральдиці. Прослідковано витоки патронажного символу з часів Київської Русі. Розглянуто побутування символу в міській герботворчості. Наведено приклади використання образу Архангела Михаїла в сучасних міських гербах України.

Ключові слова: геральдика, Архангел Михаїл, міський герб, територіальний символ.

Ці рядки з безсмертної поеми Тараса Шевченка «Гайдамаки» свідчать про те, що покровителем українського козацтва та українства загалом була і залишається не тільки Богородиця, а й архангели воїнства Божого, серед яких особіне місце посідає Архангел Михаїл [1, с. 157]. Біблійні перекази й християнська традиція дозволяють стверджувати, що Михаїл – найважливіший з–поміж ангелів, який першим виступив проти антихриста і розпочав з ним битву, в якій переміг. Згідно тексту Біблії – він ангел суду й Божих кар, але також і ангел Божого милосердя. Ранньохристиянські письменники вважали його ангелом, який виконує особливо важливі Божі накази. Саме Михаїл, на їхню думку, важитиме людські душі в день Страшного суду [2, с. 30]. Архангел Михаїл є одним із найбільш шанованих біблійних персонажів, його вважають покровителем воїнства та моряків.

Образ Архангела Михаїла використовується в емблематиці та символіці в значенні захисника київської землі; з його іменем пов'язують численні легенди та перекази. Доволі часто українці використовували зображення Архангела в різноманітних його проявах, відтак він став з'єднуючою ланкою між князівським, козацьким та модерним періодами в історії України.

Зображення святих чи інших релігійних символів на княжих стягах мало на Русі давні традиції з часів прийняття християнства. У XII–XIII ст. на печатках київських князів фігурує Архангел Михаїл (зі списом в одній руці та державою – у другій). Також Архистратиг зображений як захисний символ на шоломі князя Ярослава Всеволодовича, датованому 1206–1207 рр. Загалом, культ Михаїла був дуже поширений на Русі, зазначає український геральдист А. Гречило [3, с. 49]. У міській геральдичній традиції Архангел Михаїл відомий здавна. Вперше, як територіальний символ, його почали використовувати саме на київській землі, саме тут Архистратиг вважався захисником від ворога [4].

На долю Київського князівства випало чимало випробувань, що призвело до його остаточного занепаду. Після втрати Київським князівством незалежності та переходу до складу Литовської держави давній символ не втратив своєї актуальності. 1471 р. князівство у складі Литви було перетворене на воєводство, а після Люблінської унії відійшло до Польщі. З кінця XV ст. відомий герб Київського воєводства: янгол, який тримає у руках меч та піхву, опущену дотолу, у червоному полі [3, с. 49]. Очевидно, що під янголом розуміли саме постать Архангела.

Процес герботворення в Польщі та Литві в XIV–XVII ст. не був централізованим. Для нових приєднаних територій не складали нові герби, а навпаки – їхні символи інкорпоровали в геральдичну систему Польського королівства, чи пізніше – Речі Посполитої. Немає жодних підстав уважати, що, скажімо, герб Київщини, «польського походження» через біло–червону барву, чи «покірну» поставу янгола, чи Архангела. Передовсім, представник небесного воїнства в тогочасному світогляді людей не міг аж ніяк сприйматись як символ упокорення чи слабкості. Крім того, ще з часів Київської Русі сформувався сильний культ Архистратига Михаїла та його емблематична традиція, яка згодом отримала втілення у воєводському

гербі. Територіальні знаки на наших землях формувались із давньоруських самобутніх часів [3, с. 65]. Це стосується не тільки Київського воєводства, а й інших українських земель у складі Речі Посполитої, зокрема Волинського, Подільського та Брацлавського воєводств.

Необхідно відмітити той факт, що зображення Архістратига в XV–XVIII ст. використовувалося переважно як геральдичний символ Київської землі (князівства, а згодом воєводства). Київ, отримавши магдебурзьке право в кінці XV ст. (дата точно не встановлена, її можна реконструювати лише приблизно), тоді ж отримав свій герб – зображення руки із двома стрілами (двома руками, які пізніше трансформувались в арбалет, або «кушу»). Саме це зображення використовувалося містом як герб упродовж наступних століть [5, с. 29]. Це простежується на значному сфрагістичному та писемному матеріалі. Герб Києва з луком (арбалетом) був знаком, який використовувався містом як самоврядна одиниця, а зображення Архістратига – це територіальний знак.

Після ліквідації автономії Гетьманщини згідно указу Катерини II від 16 вересня 1781 р. утворюється Київське, Чернігівське та Новгород–Сіверське намісництва, кожне з яких ділилося на 11 повітів. Земельний знак з Архангелом Михаїлом, який використовувався Київською губернською канцелярією, став офіційним міським гербом Києва [5, с. 71]. Отже, земельний герб взяв на себе функції міського, що є певною мірою неправомірним. Хоча це могло бути зроблено з ідеологічних міркувань, так як імперія йшла шляхом повної уніфікації та інкорпорації українських земель; це стосувалося всіх сторін життя, в тому числі і геральдики. Цим рішенням, обрати зображення Архістратига Михаїла для герба міста Києва – керівництво держави йшло на дуже вигідний крок: по–перше, ліквідувало рештки самоврядування Києва (остаточно автономія міста була припинена на початку XIX ст.); по–друге, використання нового герба, який на той час був уже звичний для киян, не викликало фактично ніяких заперечень. Зображення герба було дещо видозмінене, додано імперську символіку, і в такому вигляді він проіснував аж до початку XX ст.

Більшовики на початку існування свого режиму не використовували практично ніяких гербових зображень окрім радянської символіки. Проте згодом почали використовувати символи, просякнуті партійною комуністичною ідеологією.

Ідея впровадження символу Архангела Михаїла до міської геральдики Києва з'явилась наприкінці 1980–х рр., коли його зображення почали використовувати на шпальтах міської періодики та під час проведення урочистих заходів і пісенних фестивалів, виставок квітів тощо.

З новою силою про герб Києва заговорили вже в часи незалежності. Рішенням Київської міської Ради народних депутатів №57 від 18 квітня 1995 р. символ із зображенням Архістратига Михаїла було офіційно затверджено гербом Києва [6]. Пізніше були прийняті інші нормативні документи, які регулювали використання символіки міста, зокрема Закон України «Про столицю України – місто–герой Київ» [7]. Прийняття ряду нормативних документів не врятувало столичний герб від певних неточностей та перекручень, але одне залишається незмінним – Київ залишається під патронатом небесних сил в образі Архангела Михаїла.

Ряд інших міст Київської області також використовують елементи давнього гербу воєводства. Герб міста Василькова має вигляд двокольорового перетятого щита, у верхньому синьому полі Архангел Михаїл у срібному обладунокі і червоному плащі, із щитом і вогненным мечем, у нижньому червоному – на зеленій горі золота церква. В даному випадку церква є символом самого міста, а Архангел – приналежності до Київської губернії, а тепер – області. Герб був затверджений 1993 р. [8, с. 39]. Нині місто являється сателітом столиці і не пориває свого зв'язку з нею навіть у використанні символіки.

Проте не тільки міста затверджують подібну до Києва символіку, а й менші населені пункти, наприклад, селище Броварського району Київської області Велика Димерка, яка на своєму гербі також має зображення Архангела. Символи були затверджені в 1998 р. [8, с. 40]. Подібним чином з'явився сучасний герб Овруча, районного центру Житомирської області. Місто свого часу також відносилось до Київської губернії і його герб із Архістратигом Михаїлом повною мірою про це свідчить.

Географія використання образу Архангела Михаїла достатньо широка, хоча переважають все–таки історичні області України, які знаходяться на заході та півночі нашої країни. З цієї плеяди виділяється місто Гадяч Полтавської області. Гадяч відомий як місто козацької слави, зображення Архангела відоме на печатках міста з початку XVIII ст. Покровительство Михаїла затверджено в часи незалежності, пізніше зображення герба було дещо змінене [8, с. 98]. Скоріше за все, подібна географія символів пояснюється переважаючим українським населенням, яке традиційно користувалося давньоруськими традиціями. Герби багатьох міст з'являлись в козацьку епоху, або ще раніше, що підкреслює спадковість та тяглість традиції використання символів. Прикладом є герб міста Клевань Рівненської області: опис герба цього стародавнього містечка зберігся на привілеї на магдебурзьке право, виданому Королем Яном II Казимиром у 1654 р., де зазначалося, що місту «дозволялося мати печатку з зображенням Святого Михаїла, котрою в усіляких потребах місто печатуватися має». Очевидно, що герб Клевані – типовий приклад патрональної символіки [9]. Тут також можна побачити ту саму особливість литовського та польського герботворення, за якої затверджувалося зображення місцевого герба, а не створювалося нове.

За часів Російської імперії також почали використовувати деякі герби, які збереглися до наших днів, щоправда в дещо зміненому вигляді. Мова йде про герб міста Кролевець (Сумська область). Символіку цього населеного пункту можливо віднайти ще в XVII ст., але затверджений герб міста був 1782 р. Архангел Михаїл має тут досить незвичний вигляд: замість щита у правій руці він тримає терези, як символ торгівлі [8, с. 100]. Це можна трактувати як ще одну іпостась Архангела, як покровителя торговців. Відомо, що з початку XVIII ст. в місті влаштували великі ярмарки, на які приїздили купці з різних країн.

Потрібно наголосити, що в певних випадках, герб з Архангелом Михаїлом не має такої давньої історії, хоча святий шанувався громадою міста як покровитель та заступник. Саме так сталося із гербом Івано–Франківська. Деякий час тривала дискусія стосовно символіки міста. 1990 р. був оголошений конкурс на герб міста, до якого залучилося чимало дослідників та простих охочих.

Почалося дослідження давніх гербів міста. Серед плеяди представлених проектів виділявся проект художника Івана Марчука. Дослідник консультувався з письменниками, науковцями, краєзнавцями, членами Українського геральдичного товариства і, враховуючи усі історичні реалії, запропонував своє бачення герба, що базується на ідеї використання образу Архангела як допоміжного символу, поміщеного у відкритих воротах зображеної на гербі фортеці. Підставою для такого рішення послужило віднайдення у Львівському архіві рисунка флюгера станіславської ратуші, на якому виднівся силует архангела Михаїла. Письмове підтвердження існування зображення архистратига Михаїла на ратуші вежі було виявлено ще в книзі вірменського історика Садока Баронча «Пам'ятки міста Станіслава» і в щорічнику «Календар загальний святковий на 1871 рік» (Краків, 1870). В останньому на другій сторінці зазначалося, що «ця емблема на ратуші мала служити рицарству за штандарт проти бусурманства...». У 1825 р. коли буревій скинув флігель на землю, купол ратушної вежі було увінчано австрійським орлом [10, с. 62].

Громада Івано–Франківська використовувала символ Святого Михаїла, і він тут мав давню традицію використання, але не в якості герба. Проте, вже 1 грудня 1993 р. проект І. Марчука було затверджено рішенням міськради. Але після тривалої консультації з Українським геральдичним товариством, основний геральдичний символ було переглянуто і затверджено у новій редакції 17 лютого 1995 р. Герб міста Івано–Франківська нині має наступний вигляд: на блакитному гербовому полі у ренесансному щиті, окантованому золотою смужкою, зображений потужний фортечний мур з тесаного каменю кольору пісковика з трьома бланкованими вежами, в кожній з яких по одній бійниці. Арка воріт акцентована рустованим архівольтом. Вгорі над брамою та на баштах – по два вікна. В обрисах відчиненої брами на блакитному тлі у білих шатах бачимо Архангела Михаїла, який тримає в правій руці нахилений меч, а лівою спирається на щит золотої барви. Герб увінчаний міською короною [11]. Цікаво, що селище із дуже схожою назвою, Івано–Франкове, Яворівського району Львівської області, також має на своєму гербі зображення Архангела, але вже як головної фігури.

Чимало інших населених пунктів Львівської області (Сколе, Воля–Висоцька Жовківського району, Тартаків Сокальського району) використовують зображення Архангела Михаїла та інші подібні геральдичні елементи у своїх гербах.

Потреба у покровительстві вищих сил має під собою психолого–релігійне підґрунтя. В умовах постійної ворожнечі із сусідніми країнами, ворожих набігів, повстань, катаклізмів люди шукали допомоги вищих сил. Це знаходило своє вираження у символіці міст. Адже саме міста ставали опорними та захисними пунктами для місцевого населення, від міцності стін та духу мешканців залежало їхнє життя.

Міська геральдика – не єдиний приклад використання образу Архангела Михаїла, історія України має чимало подібних підтверджень, зокрема у емблематиці. У 1911 р. на з'їзді українських просвітницько–спортивних товариств «Січ» і «Сокіл» на зворотньому боці прапора зображався архистратиг Михаїл на червоному полі. 8 серпня 1914 р. прапором українських січових стрільців затверджено зображення архистратига Михаїла з мечем

в одній руці і щитом із зображенням лева в іншій [10, с. 63]. 29 квітня 1917 р., коли у Києві був створений перший український полк імені Богдана Хмельницького, він одержав прапор Військового генерального комітету – малиновий із зображенням святого Архістратига Михаїла.

Присутній образ Архангела Михаїла і в нумізматичних пам'ятках. Так, зображення Архангела зустрічаються на монетах часів Київської Русі, щоправда випадки дуже поодинокі. В сучасних умовах Національний Банк України намагається виправити цю ситуацію; у 2013 р. він випускає срібну монету вагою одна унція (31,1 г.). На аверсі монети розміщено: угорі малий Державний Герб України та напис півколом НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ, у центрі у восьмикутному картуші на щиті зображено емблему Національного банку України – алегоричні фігури грифонів, між якими гривня – грошово–вагова одиниця Київської Русі, що сукупно символізує охорону і примноження золотого запасу держави. Крім того, на аверсі розміщено номінал монети, рік карбування та позначення металу, його проби і маси в чистоті. На реверсі монети зображено Архістратига Михаїла [12]. Ці монети набули широкої популярності і були швидко реалізовані.

Духовні символи і нині пронизують практично всі сфери нашого життя, оскільки християнська традиція міцно вкорінилася у свідомості українців. Ми повинні мати певні об'єднавчі імперативи, які будуть тримати нашу спільноту разом. Архістратиг Михаїл в численних своїх подобах перемагає зм'я, як втілення абсолютного зла, то ж будемо сподіватись, що він нам допоможе в нашій непростої боротьбі.

Список використаних джерел

1. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. – К., 2003. – Т.1: Поезія 1837–1847.
2. Важни Т. Ангели помічники Бога й друзі людини. – Львів: Свічало, 2012. – 127 с.
3. Гречило А. Б. Українська територіальна геральдика. – Львів: Інститут української археографії імені М. С. Грушевського НАН України, Українське геральдичне товариство, 2010. – 208 с.
4. Оглобін О. Герб міста Києва // Наука і суспільство. – 1994. – №7–8. – С.49–51.
5. Гречило А. Б. Українська міська геральдика. – Київ, Львів: УГТ, 1998. – 192 с.
6. Рішення Київської міської Ради народних депутатів №57 від 18.04.1995 р. «Про порядок використання герба міста Києва» / КМДА: офіційний інтернет портал [Електронний ресурс]: <https://kievcity.gov.ua>.
7. Закон України «Про столицю України – місто–герой Київ» / Верховна Рада України: офіційний веб–портал [Електронний ресурс]: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws>
8. Гречило А. Б. Герби та прапори міст і сіл України. – Львів: Друкарські куншти, 2004. – Ч.1. – 120+XLIV с.
9. Панченко В. Міська геральдика Рівненщини // Науковий світ. – 2011. – №7 (156). – С.22–23.
10. Федунків З. Герби Івано–Франківська (Станіславова) / Зеновій Федунків. – Івано–Франківськ: Лілея–НВ, 2008. – 80 с.
11. Довган Л. До питання про герби Станіславова – Івано–Франківська // Четверта наукова геральдична конференція. – Львів, 1994. – С.32–34.
12. Національний Банк України: офіційне інтернет–представництво [Електронний ресурс]: <http://www.bank.gov.ua>.

References

1. Shevchenko T. Zibrannia tvoriv: U 6 t. – K., 2003. – T.1: Poeziia 1837–1847.
2. Vazhny T. Anhely pomichnyky Boha y druzi liudyny. – Lviv: Svichado, 2012. – 127 s.
3. Hrechyllo A. B. Ukrainska terytorialna heraldyka. – Lviv: Instytut ukrainiskoi arkhеоhrafii imeni M. S. Hrushevskoho NAN Ukrainy, Ukrainiske heraldychnе tovarystvo, 2010. – 208 s.

4. Ohlobin O. Herb mista Kyieva // Nauka i suspilstvo. – 1994. – №7–8. – S.49–51.
5. Hrechlyo A. B. Ukrainska miska heraldyka. – Kyiv, Lviv: UHT, 1998. – 192 s.
6. Rishennia Kyivskoi miskoi Rady narodnykh deputativ №57 vid 18.04.1995 roku «Pro poriadok vykorystannia herba mista Kyieva» / KMDA: ofitsijnyj internet portal [Elektronnyj resurs]: <https://kievcity.gov.ua>.
7. Zakon Ukrainy «Pro stolytsiu Ukrainy – misto–heroi Kyiv» / Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiyni veb–portal [Elektronnyj resurs]: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws>
8. Hrechlyo A. B. Herby ta prapory mist i sil Ukrainy. – Lviv: Drukarski kunshty, 2004. – Ch.1. – 120+XLIV s.
9. Panchenko V. Miska heraldyka Rivnenshchyny // Naukovyi svit. – 2011. – №7 (156). – S.22–23.
10. Fedunkiv Z. Herby Ivano–Frankivska (Stanyславova) / Zenovii Fedunkiv. – Ivano–Frankivsk: Lileia–NV, 2008. – 80 s.
11. Dovhan L. Do pytannia pro herby Stanyславova – Ivano–Frankivska // Chetverta naukova heraldychna konferentsiia. – Lviv, 1994. – S.32–34.
12. Natsionalnyi Bank Ukrainy: ofitsiine internet–predstavnytstvo [Elektronnyj resurs]: <http://www.bank.gov.ua>.

Rudiuk A. V., postgraduate, Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kyiv), rudiuk58@ukr.net

The symbol of the Archangel Michael in Ukrainian urban heraldry

The article is devoted to using the image of the Archangel Michael in the national urban heraldry. The author followed the origins of patronage symbol from Kievan Rus. Considered further historical destiny symbol in heraldic terms. This article contains examples of use of the image of the Archangel in modern city arms of Ukraine.

Keywords: heraldry, Archangel Michael, the city coat of arms, territorial symbol.

Рудюк А. В., аспирант, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), rudiuk58@ukr.net

Символ Архангела Михаила в городской геральдике Украины

Рассмотрено использование изображения Архангела Михаила в отечественной городской геральдике. Прослежены истоки патронажного символа со времен Киевской Руси. Рассмотрена дальнейшая историческая судьба символа в геральдическом смысле. Приведены примеры использования образа Архангела в современных городских гербах Украины.

Ключевые слова: геральдика, Архангел Михаил, городской герб, территориальный символ.

* * *

УДК 327.54

Камакин М. В., аспирант, Таврический национальный университет имени В. И. Вернадского (Украина, Симферополь), kamakinmaxim@gmail.com

СНИЖЕНИЕ ЦЕН НА НЕФТЬ КАК ВНЕШНИЙ ФАКТОР В ПРОЦЕССЕ ДЕЗИНТЕГРАЦИИ СССР

Дан анализ процессу и следствиям снижению цен на нефть в 1980-е годы, который являлся одним из внешних факторов в процессе дезинтеграции СССР. Целью данной статьи является анализ процесса снижения цен на нефть, который оказал негативное воздействие на экономическую и политическую ситуацию в СССР. В статье показаны усилия американской дипломатии, которые способствовали снижению цен на нефть на мировом рынке. Особое внимание было обращено на необычайную зависимость советской экономики от экспорта нефти, что явилось слабым местом советской экономической системе. Показаны объективные и субъективные причины обвала советской экономики, который явился одним из факторов повлекшим за собой процесс дезинтеграции СССР.

Ключевые слова: нефть, экспорт, импорт, нефтедоллары, экономическая война, санкции.

(статья друкється мовою оригіналу)

Экономика Российской Федерации, как и экономика СССР, в значительной мере зависима от мировых цен на нефтепродукты. Вторая половина 2014 года ознаменовалась значительным снижением цен на нефть – более чем в два раза. Этому способствовали как экономические, так и

сугубо политические причины. Вследствие этого Российская Федерация, бюджет которой значительно зависим от экспорта нефтепродуктов, понесла серьезные финансовые потери. В конце 2014 года нефтяные котировки снизились в два раза от уровня, который необходим для стабильного функционирования российской экономики. Министр финансов России А. Г. Силуанов заявил о необходимости урезать расходы бюджета РФ из-за падения цен на нефть. «Действующий бюджет формировался в условиях, которые отличаются от сегодняшних, и правительство уже предприняло первые меры, чтобы привести его в соответствие с экономическими реалиями. Мы не можем себе позволить расходы, рассчитанные при цене в \$100 за баррель. Поэтому мы сократили объем доводимых бюджетных обязательств до министерств и ведомств на 10%. За счет этой меры сохраняется порядка 1 трлн. руб.» [1]. Российский оппозиционный политический деятель Б. Е. Немцов заявил, что снижение нефтяных цен в мире может вызвать фатальные последствия для российского бюджета. В этот он увидел весьма четкие параллели между падением цен на нефть в 2014 году и в 1980-е годы. Последствия этого для Российской Федерации могут стать не менее катастрофическими, чем для Советского Союза. «В 80-е из-за снижения цен распался СССР. Россия может повторить его судьбу», – сказал Б. Е. Немцов [2]. В этой связи представляется актуальным обращение к проблеме снижения цен на нефть, как внешнему фактору в процессе дезинтеграции СССР в международно-политических концепциях.

В последние полтора десятилетия существования СССР в экономике страны возник дисбаланс, связанный с притоком нефтяных доходов в народное хозяйство. По данным Всероссийского научно-исследовательского института комплексных топливно-энергетических проблем (ВНИИКТЭП) при Госплане СССР, доля выручки от продажи топливно-энергетических ресурсов (ТЭР) в валютных поступлениях достигла самого высокого уровня (55 %) в 1984 году; доля нефти составила в 1985 году 38,8 %, в 1987 году – 33,5 %. Из этого следует, что именно сырьевой фактор, прежде всего, обусловил глубочайший кризис советской системы [3].

Мощный импульс торговле энергоносителями и, следовательно, расширению советского экспорта нефти, дал нефтяной кризис 1973-1974 годов. Благодаря политике стран-членов ОПЕК мировые цены на нефть подскочили сразу в четыре раза, затем произошло еще несколько значительных подорожаний. В итоге доходы экспортеров резко возросли. Негативные последствия этого кризиса СССР ощутил, вследствие того, что советская экономика была интегрирована в мировую финансовую систему. Между 1975 и 1985 годами доля нефтяных ресурсов, выделявшихся в СССР для экспорта в долларовую зону, устойчиво снижалась и в добыче, и во всем нефтяном экспорте, выручка же возрастала в геометрической прогрессии. Казалось бы, появилась очевидная перспектива ликвидировать отставание сельского хозяйства, машиностроения, легкой промышленности. За счет валюты от продажи энергоносителей предполагалось покрыть дефицит продукции этих отраслей и удовлетворить их инвестиционные потребности, направленные на сокращение отставания. Экспортно-сырьевой путь представлялся самым простым, а главное, беспроигрышным: сырье конкурентоспособно